

MEDIA JAKO JEDEN Z CZYNNIKÓW WPLYWAJĄCYCH NA ZAUFANIE DO WYNIKÓW BADAŃ NAUKOWYCH W KONTEKŚCIE ZMIAN KLIMATU

Bartłomiej Łódzki

 orcid.org/0000-0003-3526-6485

Instytut Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Wrocławski

ABSTRAKT

Gwałtowne zmiany zachodzące w środowisku naturalnym są jednym z najbardziej palących problemów, z jakimi boryka się współczesny świat. Zrozumienie czynników wpływających na poziom społecznego poparcia dla działań podejmowanych przez ekspertów i aktorów politycznych daje szansę na opracowanie skutecznych strategii komunikacyjnych i budowanie konsensu wokół tych aktywności. Celem artykułu jest wskazanie czynników wpływających na poziom zaufania do głosu nauki w kwestiach środowiskowych. Brak zaufania części społeczeństwa do nauki negatywnie oddziałuje na gotowość jednostek, określonych grup społecznych i podmiotów politycznych do podejmowania działań związanych z poszukiwaniem sposobów na rozwiązanie problemu zmian klimatu. Niski poziom zaufania może prowadzić do braku poparcia dla polityk dotyczących ograniczania zmian klimatycznych czy też utrudniania mobilizacji opinii publicznej i woli politycznej do zajęcia się tą kwestią. Ideologia i poglądy polityczne, wykształcenie, różnice kulturowe czy sposób korzystania z mediów należą do kluczowych czynników wpływających na zaufanie do badań dotyczących zmian klimatu.

Słowa kluczowe: zmiany klimatyczne, zaufanie, źródła wiedzy, opinia publiczna, media

ABSTRACT

The Media as One of the Factors Affecting Trust in Research Results in the Context of Climate Change

Rapid environmental change is one of the most pressing global issues today. Understanding the factors influencing trust in climate change research provides an opportunity to develop effective communication strategies and build public support for the issue. This article aims to identify the factors determining public trust in science and environmental issues. The lack of public trust in climate science hurts the willingness of individuals, specific social groups, and political actors to find actionable ways to address the problem. Low levels of public trust can lead to a lack of support for climate change policies or hinder the mobilisation of public opinion and political will to address the issue. Ideology and political views, education, cultural differences and media use patterns are among key factors influencing trust in climate change.

Keywords: climate change, trust, sources of knowledge, public opinion, media

Wstęp

Kwestia zmian klimatu została uznana za problem globalny (Roberts 2016; Gach 2019). Było to możliwe dzięki zinstytucjonalizowaniu międzynarodowych przedsięwzięć, które nastąpiło w latach 80. i 90. XX wieku – ustanowiono wtedy Międzyrządowy Zespół do spraw Zmian Klimatu (IPCC) i podpisano Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (UNFCCC). IPCC to międzynarodowa organizacja powołana w 1988 r. przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska (UNEP) i Światową Organizację Meteorologiczną (WMO). Zrzesza ona 195 rządów członkowskich, a jej głównym celem jest dostarczanie decydom informacji naukowych na temat skutków zmiany klimatu, przyszłych zagrożeń oraz możliwości ich łagodzenia i adaptacji do nich.

Działania IPCC opierają się na aktywnym udziale tysięcy naukowców i ekspertów z całego świata, którzy dzieląc się wiedzą, oceniają najnowsze badania nad zmianami klimatycznymi. Ten z założenia otwarty i przejrzysty proces zapewnia obiektywizm i kompleksową reprezentację różnych poglądów i perspektyw. IPCC identyfikuje poziom naukowego porozumienia w sprawie różnych aspektów zmian klimatu i wskazuje obszary, w których potrzebne są dalsze badania. Organizacja nie prowadzi zatem własnych badań, ale skupia się na analizie najnowszych ustaleń społeczności naukowej (IPCC 2022a). Celem UNFCCC jest osiągnięcie stabilizacji stężeń gazów cieplarnianych w atmosferze na poziomie, który powinien zapobiec groźnej antropogenicznej ingerencji w system klimatyczny, natomiast raporty IPCC dostarczają wiedzy naukowej na temat poziomów, na których należy ustabilizować stężenia (Lahn 2021).

Najważniejszym wnioskiem płynącym z analiz ekspertów jest fakt, że za niekorzystne zmiany klimatu i ich rozległe skutki odpowiada aktywność ludzi. Skala i tempo zmian oraz związanych z nimi zagrożeń w dużym stopniu zależą od krótkoterminowych działań łagodzących i adaptacyjnych, te jednak stają się coraz

bardziej złożone, podobnie jak zarządzanie nimi. Badacze wskazują, że jeśli globalne ocieplenie przekroczy 1,5°C w nadchodzących dziesięcioleciach, wiele systemów naturalnych, a także życie i aktywność ludzi staną w obliczu poważnych zagrożeń (IPCC 2022b). Według Europejskiej Agencji Środowiska (EEA) globalna roczna temperatura przy powierzchni ziemi wzrasta nieprzerwanie od końca XIX wieku. Tempo zmian przybrało na sile w latach 70. XX wieku i wynosiło wtedy 0,2°C na dekadę. Ocieplenie w ciągu ostatnich 50 lat było wyższe niż przez ostatnie 2000 lat. Lata 2015–2021 były najcieplejsze w historii. W 2021 r. odnotowano anomalie z temperaturami pomiędzy 1,09°C a 1,16°C powyżej poziomu przedprzemysłowego (European Environment Agency 2022), natomiast październik 2022 r. był najcieplejszy w historii europejskich pomiarów (Copernicus Climate Change Service 2022).

Zmiany klimatyczne spowodowały poważny, wielowymiarowy kryzys globalny, w kwestii którego zgodni są dziś nie tylko naukowcy, lecz także stratedzy wojskowi, analitycy wywiadu i część polityków. Skutki zmian klimatycznych już teraz powodują różnorodne trudności środowiskowe, społeczne, ekonomiczne, polityczne i socjalne. Ekstremalne zjawiska pogodowe w niedalekiej przyszłości mogą się przyczyniać do masowych migracji i niekontrolowanej liczby uchodźców. Niedobory i zanieczyszczenie wody, susze czy też podnoszenie się poziomu mórz oraz gwałtowne powodzie będą prowadzić do głodu całych regionów, a tym samym zachwiania bezpieczeństwa żywnościowego na świecie (Jones, Sullivan 2020).

Mimo licznych zagrożeń, których konsekwencje są odczuwane już dziś, wiele grup społecznych kwestionuje wiedzę naukową dotyczącą zmian klimatu, podważa stanowiska instytucji międzynarodowych i negatywnie reaguje na działania podmiotów politycznych podejmujących kroki mające zaradzić globalnemu ociepleniu. Celem artykułu jest dokonanie przeglądu czynników, które wpływają na zaufanie do głosu nauki, głównie do badań dotyczących zmian środowiskowych.

Rozumienie pojęcia zaufania

Próbując odpowiedzieć na pytanie, skąd biorą się głosy krytyczne względem nauki, a także te odrzucające jej ustalenia, należy najpierw przyjrzeć się pojęciu zaufania i jego poziomom. Jak zauważa D. Miłaszewicz (2016, s. 83–86), trudno jest precyzyjnie zdefiniować zaufanie. Wynika to z wąskich wewnątrzdiscyplinarnych interpretacji i zróżnicowania definicji tego pojęcia oraz rozmytego znaczenia słowa zaufanie w języku potocznym. Jest ono cechą osobowości i przekonaniem – zarówno w zakresie struktur społecznych, jak i intencji behawioralnych. Zaufanie społeczne obejmuje wymiar osobisty (ang. *personalized trust*), który wiąże się ze stosunkiem do osób, które się zna i którym się ufa, jak i wymiar ogólny (ang. *generalized trust*) odnoszący się do osób nieznanych.

Zaufanie przyjmuje też wymiar polityczny – mówimy o wskaźnikach zaufania do instytucji publicznych, takich jak służba cywilna, sądy czy policja, a także do instytucji politycznych, jak rząd, parlament i partie polityczne (Sobiech 2017,

s. 64–65). Zaufanie odgrywa szczególną rolę w sytuacjach, w których pojawia się brak pewności – staje się wtedy instrumentem redukcji niepewności. Gdy pojawiają się nowe zagrożenia i nieznane obszary ryzyka, zaufanie zaczyna być uznawane za istotny element integrujący i stabilizujący system społeczny. Jak zauważa Robert Sobiech, wielu ekspertów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) uznało zaufanie za warunek konieczny do przeprowadzenia reform, które stanowią odpowiedź na bieżące i przyszłe wyzwania XXI wieku (Sobiech 2017, s. 63–65).

W badaniach naukowych nad zaufaniem występują trzy główne perspektywy, które koncentrują się na poziomach: spersonalizowanym, zgeneralizowanym (społecznym) i instytucjonalnym (Nowakowski 2008). Zaufanie spersonalizowane wiąże się z emocjonalnymi relacjami z rodziną, przyjaciółmi i znajomymi i jest oparte na tak zwanym zasobie wiedzy podręcznej oraz na przekonaniach o naturalnych zachowaniach. Zaufanie społeczne, czyli zgeneralizowane, bazuje na ogólnym poziomie zaufania do innych osób i świata społecznego oraz politycznego. Zaufanie instytucjonalne odnosi się do instytucji formalnych, takich jak rząd, sądy, banki i inne organizacje. Badania nie wskazują jasno opisanych zależności, ale zaufanie spersonalizowane może wpływać na poziom zaufania społecznego i instytucjonalnego.

Życie społeczne i polityczne, tradycje oraz wartości także wpływają na poziom zaufania (Nowakowski 2008, s. 215–217). Istotną cechą zaufania instytucjonalnego jest opieranie się przede wszystkim na doświadczeniu pośrednim, przekazywanych informacjach o instytucjach czy liderach politycznych. Zaufanie do instytucji publicznych zmniejsza koszty wprowadzania przepisów prawnych i przyczynia się do podejmowania działań zbiorowych. Brak zaufania do instytucji wynika z refleksji na temat sytuacji politycznej, stosunku do ludzi zarządzających instytucjami demokratycznymi i innymi agencjami wprowadzającymi publiczne programy, a także z ogólnego zaufania do systemu oraz procedur demokratycznych (Nowakowski 2008, s. 218). W wypadku badań nad sceptycyzmem w kwestiach klimatycznych zaufanie instytucjonalne weryfikuje się za pomocą takich elementów jak zaufanie do parlamentu, rządu, Unii Europejskiej, władzy sądowniczej, trybunałów konstytucyjnych i mediów. Te ostatnie są podmiotami, których działanie jest zależne od podstawowych instytucji współczesnych demokracji, stanowią one część systemu kontroli i równowagi oraz odgrywają decydującą rolę w negocjowaniu porządku publicznego (Huber, Greussing, Eberl 2022). Na potrzeby niniejszego artykułu zaufanie społeczne i instytucjonalne będzie traktowane łącznie i definiowane jako publiczne.

Z powyższych rozważań wynika, że zaufanie to zjawisko wielopłaszczyznowe, a jego zrozumienie jest niezbędne do określenia czynników wpływających na zaufanie do głosu nauki w kwestii zmian klimatu.

Konsensus naukowy a dyskurs publiczny

W dyskursie publicznym stale pojawiają się opinie wskazujące na niejednoznaczność i niepewność wyników badań dotyczących zmian klimatu (Visschers 2018; Kause i in. 2021). Przeczy temu wyraźny konsensus w środowisku naukowym, przede wszystkim w kwestii wpływu aktywności człowieka na skalę zmian klimatu. Potwierdzają to nie tylko wspomniane wcześniej raporty IPCC, lecz także stanowiska innych instytucji naukowych, w tym Narodowej Akademii Nauk (National Academy of Sciences), Amerykańskiego Towarzystwa Meteorologicznego (American Meteorological Society), Amerykańskiej Unii Geofizycznej (American Geophysical Union) i Amerykańskiego Stowarzyszenia na rzecz Postępu Naukowego (American Association for the Advancement of Science).

Analiza 928 prac naukowych opublikowanych w recenzowanych czasopismach w latach 1993–2003 dowiodła, że 75% prac wyraźnie lub pośrednio akceptuje poglądy wyznawane w ramach konsensusu, podczas gdy żadna z prac ich nie kwestionuje (Oreskes 2004). Podobne lub wyższe wskaźniki pojawiły się w badaniach porównawczych publikowanych w kolejnych latach (Walther i in. 2005; Doran, Zimmerman 2009; Abraham i in. 2014; Cook i in. 2016; Lynas, Houlton, Perry 2021). Analiza Johna Cooka i jego zespołu (2016) wykazała, że ponad 90% publikujących naukowców zajmujących się klimatem zgadza się co do kwestii, że to ludzie przyczyniają się do ocieplenia klimatu. Ankieta przeprowadzona wśród autorów 2412 prac badawczych potwierdziła 97-procentowy konsensus.

Jedna z najnowszych analiz dotycząca ponad 80 tysięcy artykułów publikowanych od 2012 r. wykazała zgodność argumentów w 99% tekstów (Lynas, Houlton, Perry 2021). Autorzy opracowania podkreślają: jest to niezbitý dowód, iż w literaturze naukowej występuje zgoda odnośnie do faktu, że zwiększona emisja gazów cieplarnianych wynika z ludzkiej działalności od czasów rewolucji przemysłowej. Mark Lynas, Benjamin Z. Houlton i Simon Perry zwracają też uwagę, że w badanej grupie pojawiła się niewielka liczba teksów niepotwierdzających tego stanowiska. Zauważono, że powtarzają się w nich pewne tematy, takie jak hipoteza, że zmiany w promieniowaniu kosmicznym znacząco wpływają na zmiany klimatu na Ziemi, że Słońce napędza współczesne zmiany klimatu lub że naturalne fluktuacje pogodowe są w jakiś sposób zaangażowane w zmiany klimatu (Lynas, Houlton, Perry 2021, s. 6).

Czynniki wpływające na poziom zaufania opinii publicznej do głosu nauki w kwestii zmian klimatu

Pomimo przytłaczających dowodów naukowych na istnienie zmian klimatycznych i konsensusu badaczy w tym zakresie nadal istnieje wysoki poziom społecznych wątpliwości wobec tego zagadnienia. Jednym z czynników wpływających na taki stan rzeczy jest brak zrozumienia złożonych procesów klimatycznych, który może prowadzić do wzrostu sceptycyzmu, a w konsekwencji – do spadku zaufania

do nauki. Podejmowanie decyzji przez aktorów politycznych czy rozumienie tych działań przez społeczeństwo wymaga określonych kompetencji.

Problem pojawia się już na etapie edukacji klimatycznej, która stanowi wyzwanie dla środowiska naukowego (Moser 2009; Lavonen 2022). Język nauki bywa bowiem niezrozumiały (Chen 2011) i pełen metafor, co przyczynia się do interpretowania kwestii klimatycznych w sposób daleki od oczekiwań ekspertów (Ozdem i in. 2014; Plutzer i in. 2016). Próbując zachować obiektywizm, przedstawiciele IPCC używają wyważonego języka i racjonalnych argumentów. Jest to wykorzystywane przez przeciwników i sceptyków klimatycznych, takich jak członkowie Nongovernmental International Panel on Climate Change (NIPCC) przy Heartland Institute, którzy upatrują w tym słabość i niejednoznaczność nauki. Dokumenty i raporty NIPCC są pisane przy użyciu prostego i agresywnego słownictwa, a tym samym prezentują sugestywny i skuteczny przekaz (Medimorec, Pennycook 2015).

Wykształcenie jest kolejnym czynnikiem wpływającym na świadomość społeczną i postrzegania ryzyka (Lee i in. 2015). Osoby o niższym poziomie wykształcenia wykazują większą dezaprobatę dla współczesnego społeczeństwa, co potęguje ich brak zaufania do instytucji naukowych, a także zmniejsza zaufanie do metod i idei naukowych (Achterberg, de Koster, van der Waal 2017). Tacy ludzie wykazują też słabsze przekonanie o istnieniu globalnego ocieplenia i prezentują mniejszą aprobatę dla regulacji klimatycznych (Ding i in. 2011). Wyższe wykształcenie przekłada się na wzrost zaufania do naukowców i nauki (Kahan i in. 2012).

Zdaniem części badaczy sceptycyzm klimatyczny okazuje się silnie zdeterminowany przez wartości środowiskowe i polityczne poszczególnych osób (oraz pośrednio przez wiek, płeć, miejsce zamieszkania i styl życia), a nie przez wykształcenie lub wiedzę (Whitmarsh 2011). Podobne wnioski można wysnuć z metaanalizy przeprowadzonej na podstawie badań przeprowadzonych w 56 różnych krajach i biorących pod uwagę 26 różnych zmiennych. Matthew J. Hornsey i Stephan Lewandowsky (2022) wskazali, że czynniki takie jak poziom wykształcenia, płeć i wcześniejsze doświadczenia z ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi zostały przyćmione przez światopogląd, ideologie i sympatie polityczne. To one determinują poziom zaufania publicznego. Równoległe przekonania dotyczące zmiany klimatu mają niewielki lub umiarkowany wpływ na stopień, w jakim ludzie są skłonni działać w sposób przyjazny dla klimatu (Hornsey i in 2016).

Przynależność polityczna i ideologia odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu przekonań dotyczących zmian klimatu wśród polityków i ogółu społeczeństwa (Fielding i in. 2012). Różnice ideologiczne między lewicą a prawicą w sferze kwestii środowiskowych wpływają na poziom zaufania publicznego. Jest to szczególnie widoczne w Stanach Zjednoczonych, gdzie demokraci wyrażają większe przekonanie i obawy dotyczące zmian klimatycznych niż republikanie. Wśród obywateli 14 krajów Europy Zachodniej, którzy wyznają poglądy lewicowe, również dominuje przekonanie o zachodzących zmianach klimatycznych i poparcie dla działań na rzecz ich łagodzenia. Niższy poziom przekonania i poparcia dla tych spraw zaobserwowano u osób o poglądach konserwatywnych. Tak silny podział ideologiczny

nie występuje w 11 byłych krajach komunistycznych, gdzie problem nie został upolityczniony w tak dużym stopniu (McCright, Dunlap, Marquart-Pyatt 2016).

Konserwatyści częściej podważają konsensus nauki, pomniejszają wpływ ludzi na emisję gazów cieplarnianych i podkreślają fakt, że zmiany zachodzą w sposób naturalny (Rode, Dent, Ditto 2023). W krajach bardziej rozwiniętych ideologia prawicowa ogranicza wpływ edukacji na przekonania dotyczące zmian klimatu. To, co najbardziej dzieli, to nie przekonanie o charakterze samego problemu i jego występowania, ale proponowane rozwiązania społeczne, ekonomiczne i polityczne (Czarnek, Kossowska, Szwed 2021).

Zaufanie do głosu nauki bywa podważane przez konkretnych polityków czy partie polityczne. Donald Trump, były prezydent USA, publicznie negował istnienie zmian klimatu i blokował wiele działań dotyczących ochrony środowiska (Byrne 2020). Kwestionował społeczne koszty redukcji emisji dwutlenku węgla i zdecydował o wycofaniu się Stanów Zjednoczonych z porozumienia paryskiego (Frisch 2017; Bromley-Trujillo, Holman 2020). Działania administracji Trumpa prowadziły do odrzucenia głównych punktów polityki klimatycznej Baracka Obamy.

Jair Bolsonaro, były prezydent Brazylii, nie tylko negował zmiany klimatu, lecz także prowadził politykę przemysłową i rolniczą, która miała negatywny wpływ na środowisko. Retorycznie atakował ludność rdzenną i tradycyjną, organizacje pozarządowe, naukowców i innych obrońców środowiska (Menezes, Barbosa Jr. 2021). Scott Morrison, były premier Australii, implementował politykę redukcji emisji dwutlenku węgla, ale jednocześnie w swoich wypowiedziach negował wpływ tej emisji na zmiany klimatu (Global Warming 2018). Władimir Putin, prezydent Rosji, od wielu lat używa argumentów zaprzeczających antropogenicznej zmianie klimatu. W dyskursie publicznym Rosji od lat podkreśla się mocarstwowy status kraju bazujący na tożsamości narodowej oraz przestrzennych i materialnych cechach państwa (Tynkkynen, Tynkkynen 2018).

W Polsce również można wskazać niezrozumiałe decyzje w dziedzinie ochrony środowiska i klimatu. W ramach polityki energetycznej zaplanowanej do 2040 r. polskie władze (Zjednoczona Prawica) zamierzają zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych o około 30% w porównaniu z poziomem z 1990 r. Jednym ze sposobów na osiągnięcie tego celu jest zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych, tj. energii wiatrowej, słonecznej i wodnej. Problem polega na tym, że według raportu IPCC zatrzymanie globalnego ocieplenia wymaga redukcji emisji gazów o 45% w stosunku do 2010 r. Podejmowane przez Zjednoczoną Prawicę decyzje doprowadziły niemal do wyeliminowania łądowej energii wiatrowej w Polsce (Ranke 2020). Zdaniem Jana Mizgajskiego i Andrzeja Mizgajskiego (2022, s. 74–75) w polskim dyskursie publicznym rozbrzmiewa dwugłos aktywistów klimatycznych i kontestatorów działań na rzecz klimatu. Obie strony polemizują ze sobą, przypisują przeciwnej stronie określony pogląd i przedstawiają kontrargumenty. Prowadzi to do wyłonienia się chaotycznego obrazu rzeczywistości, co utrudnia podejmowanie skutecznych działań zarówno politykom, jak i obywatelom.

Kolejnym czynnikiem mogącym podważyć zaufanie do głosu nauki w dyskursie publicznym jest sposób korzystania z mediów i sposób nagłaśniania problematyki

klimatycznej w przekazie medialnym. Większość ludzi nie czytuje publikacji naukowych, a swoją wiedzę opiera na przekazach medialnych. Relacje medialne zawierające kontrowersje mogą powodować określone skutki. Charakteryzują je Hannah Schmid-Petri i Dorothee Arlt (2016) – ich zdaniem nadanie rozgłosu (a tym samym wiarygodności) niezależnym naukowcom prowadzi do wrażenia, że w społeczności naukowej jest znacznie więcej kontrowersji, niż dzieje się to w rzeczywistości. Kontrowersje zmniejszają też pewność płynącą z badań i negatywnie wpływają na zaufanie do nauki. Nagłaśnianie kontrowersji prowadzi do tego, że w relacjach medialnych pojawia się nadreprezentacja poglądów mniejszości, co sprawia, że „inni” wydają się w dyskursie naukowym ważniejsi od większości. Cierpi na tym wiarygodność „większościowej” nauki (Schmid-Petri, Arlt 2016, s. 282–283).

Zjawisko to opisała między innymi Carly Cassella (2018). Zdaniem autorki wiele mediów głównego nurtu traktuje naukę o klimacie jako opinię lub przekonanie. Pozwala to na negowanie zmian klimatycznych, które jest przedstawiane jako kolejny punkt widzenia. Część takich opinii wygłaszają autorzy silnie związani z przemysłem paliw kopalnych. Dzieje się tak między innymi w *The Wall Street Journal*. Medium publikuje opinie czołowych negacjonistów zmian klimatu, w tym Holmana W. Jenkinsa Jr., Steve’a Milloya, Orena Cassa i Matta Ridleya. Marlo Lewis, negacjonista klimatyczny związany z The Heartland Institute, atakował paryskie porozumienie klimatyczne w *The Washington Times*. *New York Times* zatrudniał zaprzeczającego zmianom klimatu Breta Stephensa jako felietonistę, a jego pierwszy artykuł opublikowany na łamach tego dziennika został oskarżony o promowanie sceptycyzmu klimatycznego. Fred Singer pisał, że nie ma powodu do paniki z powodu podnoszącego się poziomu mórz, ponieważ parowanie wody morskiej równoważą rozszerzalność cieplną. Głoszone przez nich opinie stanowią długą listę niepopartych naukowo twierdzeń (Cassella 2018).

Stacja telewizyjna Fox News od lat prezentuje bardziej lekceważące podejście do zmian klimatu niż kanały CNN i MSNBC. Fox News przeprowadza też więcej wywiadów ze sceptykami klimatycznymi niż ze zwolennikami ograniczenia antropresji (Feldman i in. 2012). Podczas szczytu klimatycznego ONZ w 2019 r. media bliskie poglądom republikańskim były jedynymi, które nadawały wiadomości zaprzeczające zmianom klimatycznym, a Breitbart.com, amerykańska skrajnie prawicowa strona internetowa, opublikowała najwięcej (71%) wiadomości denialistycznych dotyczących globalnego ocieplenia.

Media bliskie demokratom skupiały się na opisywaniu inicjatyw środowiskowych i konsekwencji zmian klimatu (Castillo Esparcia, López Gómez 2021). Problem występuje też w Europie, ale grupy sceptyków są w mniejszości. Do rozpowszechniania swoich poglądów wykorzystują przede wszystkim grupy influencerów i odpowiednie strategie komunikacyjne (Xifra 2016).

Badanie zawartości gazet brytyjskich, niemieckich i szwajcarskich (Schmid-Petri 2017) wykazało, że orientacja polityczna mediów ma związek z publikowanymi informacjami dotyczącymi sceptycyzmu wobec zmian klimatu. We wszystkich analizowanych krajach tytuły konserwatywne częściej niż liberalne publikowały argumenty podważające wpływ ludzi na globalne ocieplenie. Zdaniem autora może

to wynikać z faktu, że te rodzaje sceptycyzmu są zgodne z ideologią konserwatywną, która często podkreśla wartość wolnego rynku i sprzeciwia się interwencjonizmowi państwowemu (Schmid-Petri 2017, s. 562–563).

Europejskie media¹ często relacjonują zmiany klimatu, prezentując je jako daleką perspektywę, odległe wydarzenia, a nie bezpośrednie zagrożenie. Oporają się na narracjach naukowych i politycznych, które pomijają rolę społeczeństwa obywatelskiego w adaptacji do zmian klimatu. Takie podejście może przyczynić się do społecznej apatii i braku zaangażowania w sprawy związane ze środowiskiem (Tavares i in. 2020).

Podobne wnioski wyciągnęła Agnieszka Wagner (2015), która zbadała polskie tabloidy oraz gazety i magazyny opiniotwórcze. Zdiagnozowała, że dominuje w nich elitarny model komunikacji społecznej, w którym głos zyskują aktorzy polityczni, podczas gdy „przeciętni obywatele” mogą być jedynie „informowani” lub „edukowani” Mimo promowania modelu transmisji wiedzy eksperckiej do sfery publicznej rzeczywisty sposób komunikacji był dość manipulacyjny, ponieważ kładł nacisk na niewiedzę i niepewność, nie zaś na fakty.

Zaufanie do głosu nauki jest też zależne od różnic kulturowych i poziomu rozwoju państw. W ocenie Czarnek, Kossowskiej i Szwed (2021) stopień rozwoju państw jest prawdopodobnie najdokładniej zbadanym wskaźnikiem różnic między krajami w dziedzinie przekonań obywateli na temat zmiany klimatu. Równocześnie autorki podkreślają, że badania empiryczne dotyczące tego związku przynoszą mieszane, w dużej mierze niejednoznaczne wyniki (Czarnek, Kossowska, Szwed 2021).

Bożena Kłusek-Wojciszke i Małgorzata Łosiewicz (2009) dokonały analizy danych pochodzących z drugiego European Social Survey i wskazały, że pośród państw Unii Europejskiej kraje postkomunistyczne charakteryzują się znacznie niższym poziomem zaufania społecznego. Autorki dowiodły, że „doświadczenie komunizmu doprowadziło do niskiego poziomu zarówno indywidualizmu, jak i zamożności, lecz jedynie niska zamożność (w porównaniu z krajami, które nie doświadczyły komunizmu) może być uważana za potencjalną przyczynę niskiego zaufania społecznego w postkomunistycznych krajach Unii Europejskiej” (Łosiewicz, Kłusek-Wojciszke 2009, s. 7). Taki stan rzeczy może utrudniać zaangażowanie społeczeństwa w działania prośrodowiskowe promowane przez naukowców czy aktorów politycznych.

Podsumowanie

Przedstawione czynniki wpływające na zaufanie do głosu nauki w kwestiach klimatycznych nie zamykają katalogu możliwości. Zaprezentowano jednak te, które w literaturze przedmiotu pojawiają się najczęściej, a ich rolę potwierdzają wyniki badań empirycznych.

Zaufanie to skomplikowany mechanizm występujący na kilku poziomach: od spersonalizowanego po społeczny i instytucjonalny. Wzajemne przenikanie się

1 Analizowano 1609 artykułów z Francji, Portugalii, Hiszpanii, Irlandii i Wielkiej Brytanii.

doświadczeń, wiedzy i poglądów ma istotny wpływ na kształtowanie się postaw jednostek lub grup społecznych wobec instytucji, władzy publicznej, ekspertów, naukowców czy organizacji. Zaufanie publiczne wpływa na zdolność instytucji do przeprowadzania działań i podejmowania decyzji, a także na jakość relacji między instytucjami a społeczeństwem. Emily Pechar, Thomas Bernauer i Frederick Mayer (2018) podkreślają, że w literaturze przedmiotu jasno dowiedziono, iż liberałowie i konserwatyści cechują się odmiennym poziomem zaufania do nauki. Autorzy zwracają jednak uwagę na fakt, że różnice stopnia zaufania do nauki można również dostrzec u obywateli. Pechar, Bernauer i Mayer sugerują, że poglądy ludzi na naukę mogą się różnić w zależności od źródła i implikacji tej nauki oraz od tego, czy ogłoszone tezy bądź fakty korespondują z ich własnymi wartościami lub przekonaniami. Wyniki przeprowadzonych badań wykazały też, że pozytywne nastawienie do rządu wiąże się z większym zaufaniem do nauki o klimacie (Pechar, Bernauer, Mayer 2018, s. 307–309).

Obecność w dyskursie publicznym głosów podważających prawdziwość założeń rozpowszechnianych przez klimatologów przekłada się na sposób postrzegania nauki o klimacie przez społeczeństwo. Dowodzą tego wyniki badań przeprowadzonych przez The Policy Institute w King's College London w ramach projektu Komisji Europejskiej „The Perils of Perception: Why We're Wrong About Nearly Everything” badającego zaufanie opinii publicznej do wiedzy specjalistycznej. Przepytano 12 tysięcy osób z sześciu krajów (z Irlandii, Niemiec, Norwegii, Polski, Wielkiej Brytanii, Włoch). Europejczycy błędnie postrzegali poglądy naukowców na temat zmian klimatu. We wszystkich badanych krajach oceniono średnio, że konsensus naukowy wynosi 68%, gdy w rzeczywistości sięga on 99%. Istniały również wątpliwości w kwestii przyczyn zmian klimatycznych. Średnio 74% badanych osób twierdziło, że zmiany klimatu są spowodowane głównie działalnością człowieka. W Norwegii wskaźnik ten wyniósł tylko 61% (Duffy 2022).

Badanie problematyki zaufania jest istotne i wymaga pogłębionych analiz. Zaufanie publiczne i odpowiedzialne działania polityczne są bowiem niezbędne, by zapobiec katastrofie klimatycznej (Szymalski 2021).

Bibliografia

- Abraham J. i in. (2014). Review of the Consensus and Asymmetric Quality of Research on Human-Induced Climate Change. *Cosmopolis*, vol. 1, s. 3–18.
- Achterberg P., de Koster W., van der Waal J. (2017). A Science Confidence Gap: Education, Trust in Scientific Methods, and Trust in Scientific Institutions in the United States, 2014. *Public Understanding of Science*, vol. 26, no. 6, s. 704–720. DOI:10.1177/0963662515617367.
- Bromley-Trujillo R., Holman M.R. (2020). Climate Change Policymaking in the States: A View at 2020. *Publius: The Journal of Federalism*, vol. 50, no. 3, s. 446–472. DOI:10.1093/publius/pjaa008.
- Byrne G. (2020). Climate Change Denial as Far-Right Politics: How Abandonment of Scientific Method Paved the Way for Trump. *Journal of Human Rights and the Environment*, vol. 11, no. 1, s. 30–60. DOI:10.4337/jhre.2020.01.02.

- Cassella C. (2018). The Wall Street Journal Still Treats Climate Change as “Opinion”, and This Practice Needs to Stop. *ScienceAlert* [<https://www.sciencealert.com/major-news-outlets-wall-street-journal-climate-denial-opinion-piece>; 6.02.2023].
- Castillo Esparcia A., López Gómez S. (2021). Public Opinion about Climate Change in United States, Partisan View and Media Coverage of the 2019 United Nations Climate Change Conference (COP 25) in Madrid. *Sustainability*, vol. 13, no. 7. DOI:10.3390/su13073926.
- Chen X. (2011). Why do People Misunderstand Climate Change? Heuristics, Mental Models and Ontological Assumptions. *Climatic Change*, vol. 108, no. 1–2, s. 31–46. DOI:10.1007/s10584-010-0013-5.
- Cook J. i in. (2016). Consensus on Consensus: A Synthesis of Consensus Estimates on Human-Caused Global Warming. *Environmental Research Letters*, vol. 11, no. 4, s. 1–7. DOI:10.1088/1748-9326/11/4/048002.
- Copernicus Climate Change Service (2022). Copernicus: Europe Experiences Warmest October on Record [<https://climate.copernicus.eu/copernicus-europe-experiences-warmest-october-record>; 14.11.2022].
- Czarnek G., Kossowska M., Szwed P. (2021). Right-Wing Ideology Reduces the Effects of Education on Climate Change Beliefs in More Developed Countries. *Nature Climate Change*, vol. 11, no. 1, s. 9–13. DOI:10.1038/s41558-020-00930-6.
- Ding D. i in. (2011). Support for Climate Policy and Societal Action are Linked to Perceptions about Scientific Agreement. *Nature Climate Change*, vol. 1, no. 9, s. 462–466. DOI:10.1038/nclimate1295.
- Doran P.T., Zimmerman M.K. (2009). Examining the Scientific Consensus on Climate Change. *Eos*, vol. 90, no. 3, s. 22. DOI:10.1029/2009eo030002.
- Duffy B. (2022). Public Hugely Underestimate Scientific Consensus on Climate Change [<https://www.kcl.ac.uk/news/public-hugely-underestimate-scientific-consensus-on-climate-change>; 5.02.2023].
- European Environment Agency (2022). Global and European Temperatures. European Environment Agency [<https://www.eea.europa.eu/ims/global-and-european-temperatures>; 8.11.2022].
- Feldman L. i in. (2012). Climate on Cable: The Nature and Impact of Global Warming Coverage on Fox News, CNN, and MSNBC. *The International Journal of Press/Politics*, vol. 17, no. 1, s. 3–31. DOI:10.1177/1940161211425410.
- Fielding K.S. i in. (2012). Australian Politicians’ Beliefs about Climate Change: Political Partisanship and Political Ideology. *Environmental Politics*, vol. 21, no. 5, s. 712–733. DOI:10.1080/09644016.2012.698887.
- Frisch M. (2017). Climate Policy in the Age of Trump. *Kennedy Institute of Ethics Journal*, vol. 27, no. 2, s. 87–106. DOI:10.1353/ken.2017.0027.
- Gach E. (2019). Normative Shifts in the Global Conception of Climate Change: The Growth of Climate Justice. *Social Sciences*, vol. 8, no. 1, s. 24. DOI:10.3390/socsci8010024.
- Global Warming Tops the Agenda as Climate Brings Down a Third Australian Prime Minister (2018). *Nature*, vol. 561(7721), s. 5–6. DOI:10.1038/d41586-018-06164-z.
- Hornsey M.J. i in. (2016). Meta-Analyses of the Determinants and Outcomes of Belief in Climate Change. *Nature Climate Change*, vol. 6, no. 6, s. 622–626. DOI:10.1038/nclimate2943.
- Hornsey M.J., Lewandowsky S. (2022). A Toolkit for Understanding and Addressing Climate Scepticism. *Nature Human Behaviour*, vol. 6, no. 11, s. 1454–1464. DOI:10.1038/s41562-022-01463-y.

- Huber R.A., Greussing E., Eberl J.M. (2022). From Populism to Climate Scepticism: The Role of Institutional Trust and Attitudes Towards Science. *Environmental Politics*, vol. 31, no. 7, s. 1115–1138. DOI:10.1080/09644016.2021.1978200.
- IPCC (2022a). About – IPCC [https://www.ipcc.ch/about/; 4.02.2023].
- IPCC (2022b). Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5°C: IPCC Special Report on Impacts of Global Warming of 1.5°C above Pre-industrial Levels in Context of Strengthening Response to Climate Change, Sustainable Development, and Efforts to Eradicate Poverty (s. 1–24). Cambridge.
- Jones N., Sullivan J.P. (2020). Climate Change and Global Security. *Journal of Strategic Security*, vol. 13, no. 4, s. i–iv. DOI:10.5038/1944-0472.13.4.1899.
- Kahan D.M. i in. (2012). The Polarizing Impact of Science Literacy and Numeracy on Perceived Climate Change Risks. *Nature Climate Change*, vol. 2, no. 10, s. 732–735. DOI:10.1038/nclimate1547.
- Kause A. i in. (2021). Communications about Uncertainty in Scientific Climate-Related Findings: A Qualitative Systematic Review. *Environmental Research Letters*, vol. 16, no. 5, s. 1–20. DOI:10.1088/1748-9326/abb265.
- Lahn B. (2021). Changing Climate Change: The Carbon Budget and the Modifying-Work of the IPCC. *Social Studies of Science*, vol. 51, no. 1, s. 3–27. DOI:10.1177/0306312720941933.
- Lavonen J. (2022). Climate Education: A Grand Challenge. *Journal of Baltic Science Education*, vol. 21, no. 2, s. 176–178. DOI:10.33225/jbse/22.21.176.
- Lee T.M. i in. (2015). Predictors of Public Climate Change Awareness and Risk Perception around the World. *Nature Climate Change*, vol. 5, no. 11, s. 1014–1020. DOI:10.1038/nclimate2728.
- Lynas M., Houlton B.Z., Perry S. (2021). Greater Than 99% Consensus on Human Caused Climate Change in the Peer-Reviewed Scientific Literature. *Environmental Research Letters*, vol. 16, no. 11, s. 1–7. DOI:10.1088/1748-9326/ac2966.
- Łosiewicz M., Kłusek-Wojciszke B. (2009). Poziom zaufania społecznego w nowych krajach Unii Europejskiej. Kwestia kultury czy ekonomii? *Pieniądze i Więź*, nr 12(1), s. 187–192.
- McCright A.M., Dunlap R.E., Marquart-Pyatt S.T. (2016). Political Ideology and Views about Climate Change in the European Union. *Environmental Politics*, vol. 25, no. 2, s. 338–358. DOI:10.1080/09644016.2015.1090371.
- Medimorec S., Pennycook G. (2015). The Language of Denial: Text Analysis Reveals Differences in Language Use between Climate Change Proponents and Skeptics. *Climatic Change*, vol. 133, no. 4, s. 597–605. DOI:10.1007/s10584-015-1475-2.
- Menezes R.G., Barbosa Jr. R. (2021). Environmental Governance under Bolsonaro: Dismantling Institutions, Curtailing Participation, Delegitimising Opposition. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, vol. 15, no. 2, s. 229–247. DOI:10.1007/s12286-021-00491-8.
- Miłaszewicz D. (2016). Zaufanie jako wartość społeczna. *Studia Ekonomiczne*, nr 259, s. 80–88.
- Mizgajski J.T., Mizgajski A. (2022). Globalne, europejskie i polskie dylematy polityki rozwoju wobec zmian klimatu – próba usystematyzowania. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, nr 58, s. 73–92. DOI:10.14746/rpr.2022.58.06.
- Moser S.C. (2009). Communicating Climate Change: History, Challenges, Process and Future Directions. *WIREs Climate Change*, vol. 1, no. 1, s. 31–53. DOI:10.1002/wcc.11.
- Nowakowski K. (2008). Wymiary zaufania i problem zaufania negatywnego w Polsce. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 1(70), s. 213–233.
- Oreskes N. (2004). The Scientific Consensus on Climate Change. *Science*, vol. 306(5702), s. 1686–1686. DOI:10.1126/science.1103618.

- Özdem Y. i in. (2014). What is That Thing Called Climate Change? An Investigation into the Understanding of Climate Change by Seventh-Grade Students. *International Research in Geographical and Environmental Education*, vol. 23, no. 4, s. 294–313. DOI:10.1080/10382046.2014.946323.
- Pechar E., Bernauer T., Mayer F. (2018). Beyond Political Ideology: The Impact of Attitudes Towards Government and Corporations on Trust in Science. *Science Communication*, vol. 40, no. 3, s. 291–313. DOI:10.1177/1075547018763970.
- Plutzer E. i in. (2016). Climate Confusion among U.S. Teachers. *Science*, vol. 351(6274), s. 664–665. DOI:10.1126/science.aab3907.
- Ranke A.L. (2020). Problematyka kryzysu klimatycznego i zmian klimatu w polskim dyskursie publicznym. *Przegląd Naukowo-Metodyczny*, nr 3(48), s. 139–152.
- Roberts D. (2016). A Global Roadmap for Climate Change Action: From COP17 in Durban to COP21 in Paris. *South African Journal of Science*, vol. 112, no. 5/6, s. 3. DOI:10.17159/sajs.2016/a0158.
- Rode J.B., Dent A.L., Ditto P.H. (2023). Climate Change Consensus Messages May Cause Reactance in Conservatives, But There is No Meta-Analytic Evidence That They Backfire. *Environmental Communication*, vol. 17, no. 1, s. 60–66. DOI:10.1080/17524032.2022.2101501.
- Schmid-Petri H. (2017). Do Conservative Media Provide a Forum for Skeptical Voices? The Link Between Ideology and the Coverage of Climate Change in British, German, and Swiss Newspapers. *Environmental Communication*, vol. 11, no. 4, s. 554–567. DOI:10.1080/17524032.2017.1280518.
- Schmid-Petri H., Arlt D. (2016). Constructing an Illusion of Scientific Uncertainty? Framing Climate Change in German and British Print Media. *Communications*, vol. 41, no. 3, s. 265–289. DOI:10.1515/commun-2016-0011.
- Sobiech R. (2017). Zaufanie do władz publicznych. Efekt zaklinalnia deszczu a instytucjonalizacja nieufności. *Zoon Politikon*, nr 8, s. 61–86. DOI:10.4467/2543408XZOP.17.003.9262.
- Szymalski W. (2021). Zaufanie, odpowiedzialność, odwaga, etc. ChrońmyKlimat.pl [https://chronmyklimat.pl/felietony/1050-zaufanie-odpowiedzialnosc-odwaga-etc; 26.01.2023].
- Tavares A.O. i in. (2020). The European Media Portrayal of Climate Change: Implications for the Social Mobilization towards Climate Action. *Sustainability*, vol. 12, no. 20, s. 1–13. DOI:10.3390/su12208300.
- Tynkkynen V.P., Tynkkynen N. (2018). Climate Denial Revisited: (Re)contextualising Russian Public Discourse on Climate Change during Putin 2.0. *Europe-Asia Studies*, vol. 70, no. 7, s. 1103–1120. DOI:10.1080/09668136.2018.1472218.
- Visschers V.H.M. (2018). Public Perception of Uncertainties Within Climate Change Science. *Risk Analysis*, vol. 38, no. 1, s. 43–55. DOI:10.1111/risa.12818.
- Wagner A. (2015). Shale Gas: Energy Innovation in a (Non-)Knowledge Society: A Press Discourse Analysis. *Science and Public Policy*, vol. 42, no. 2, s. 273–286. DOI:10.1093/scipol/scu050.
- Walther G.R. i in. (2005). Consensus on Climate Change. *Trends in Ecology & Evolution*, vol. 20, no. 12, s. 648–649. DOI:10.1016/j.tree.2005.10.008.
- Whitmarsh L. (2011). Scepticism and Uncertainty about Climate Change: Dimensions, Determinants and Change over Time. *Global Environmental Change*, vol. 21, no. 2, s. 690–700. DOI:10.1016/j.gloenvcha.2011.01.016.
- Xifra J. (2016). Climate Change Deniers and Advocacy: A Situational Theory of Publics Approach. *American Behavioral Scientist*, vol. 60, no. 3, s. 276–287. DOI:10.1177/0002764215613403.

